

Warszawa, 13.04.22

dr hab. Jan Cleciuch, prof. uczelni

Instytut Psychologii

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej

pt. *Osobowościowe determinanty wypalenia zawodowego pielęgniarek w Polsce*

przygotowanej przez mgr Martę Zwierzchowską

pod kierunkiem prof. dr hab. Anny M. Zalewskiej

w Instytucie Psychologii SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego

Recenzowaną rozprawę doktorską stanowi maszynopis monografii liczący 137 stron wraz z bibliografią i załącznikami. Praca zbudowana jest w standardowy sposób, z wprowadzeniem teoretycznym, prezentacją problemu badań własnych, opisem metody i wyników oraz dyskusją. Głównym celem pracy była analiza osobowościowych uwarunkowań wypalenia zawodowego pielęgniarek, przy czym w ramach owych osobowościowych uwarunkowań uwzględniono cechy z modelu Wielkiej Piątki oraz preferencje wartości z modelu Schwartza. Przeprowadzono jedno badanie w grupie 181 pielęgniarek, które dodatkowo zostały podzielone na grupę pielęgniarek posiadających częsty i rzadki kontakt ze śmiercią pacjentów. Poniżej przedstawiam mocne i słabe strony recenzowanej pracy.

MOCNE STRONY PRACY

1. Problematyka ważna społecznie

Praca podejmuje problem ważny nie tylko z naukowego, ale również praktycznego i społecznego punktu widzenia. Wypalenie zawodowe w ogóle, a wypalenie zawodowe pracowników służby zdrowia (w tym pielęgniarek) w szczególności to istotny problem społeczny, który został bardzo mocno zintensyfikowany pandemią COVID-19. I ten właśnie problem jest podejmowany w pracy doktorskiej – nawet jeśli badania były przeprowadzone przed pandemią, to ta tematyka zawsze istotna, teraz stała się istotna jeszcze bardziej.

2. Dobry przegląd literatury

Omówienie i uzasadnienie problemu badawczego zostało oparte na solidnym przeglądzie literatury. Ilościowo rzecz ujmując to 23 strony bibliografii, ale warto podkreślić nie tylko wielkość przeglądu źródeł, ale też trafność ich doboru. Została uwzględniona literatura zarówno klasyczna, jak i najnowsza z oblegu międzynarodowego w czasopismach kluczowych dla tego obszaru.

3. Próby teoretycznej integracji testowanych uwarunkowań

We wprowadzeniu teoretycznym Autorka wskazuje konieczność integracji różnych doniesień empirycznych z literatury i taką integrację proponuje. W zakresie osobowości za układ odniesienia proponowanej integracji przyjmuje to trzypoziomowe modele Costy i McCrae oraz McAdamsa. Zarazem ukazuje te uwarunkowania osobowościowe w szerszym kontekście predyktorów wypalenia zawodowego, dzięki czemu badania własne ułożone są w szerzej zarysowanym kontekście teoretycznym.

4. Badania własne jako odpowiedź na zidentyfikowaną lukę w wiedzy

Konsekwencją dobrego przeglądu literatury oraz integracyjnych tendencji jest to, że Autorka precyzyjnie zidentyfikowała jedną z luk w aktualnej wiedzy i pracę doktorską zaplanowała w taki sposób, aby tę lukę wypełnić. Skoro bowiem wyjaśniany procent wariancji wypalenia zawodowego jest przez dane zmienne różny w różnych badaniach (np. narażenie na kontakt ze śmiercią), to w badaniach własnych poszukiwane są czynniki odpowiedzialne za to zróżnicowanie. W związku z tym uwzględniono zarówno dwa różne zbiory zmiennych osobowościowych (cechy i wartości), jak i uwarunkowania środowiskowe (kontakt ze śmiercią pacjentów).

5. Biegłość analityczna

Analizy zawarte w pracy zostały przeprowadzone z dużym znawstwem i biegłością. Autorka stosuje różne analizy, aby wejść w głąb danych, przebija się przez powierzchowne wyniki korelacyjne i stosuje różne warianty mediacji i moderacji, za każdym razem uzasadniając swoje wybory. Wprawdzie – jak pokażę to poniżej – niektóre z nich wzbudzają wątpliwości teoretyczne, ale zakres analiz i biegłość w ich przeprowadzeniu i prezentacji jest mocną stroną pracy.

SŁABE STRONY PRACY

1. Tylko jedno samoopisowo-korelacyjne badanie

Praca została przeprowadzona w trochę już nieaktualnym stylu samoopisowo-korelacyjnego *single-study*. Jest tylko jedna próba wyjścia poza samoopis – jest nim wyodrębnienie grup ze względu na kontakt ze śmiercią pacjentów. Dzisiaj coraz bardziej standardem w badaniach jest jednak wychodzenie poza samoopis, a jeśli badanie jest samoopisowe, to swego rodzaju sposobem na wzmocnienie wniosków są mniej lub bardziej modyfikowane replikacje.

2. Nieuprawnione posługiwanie się kategorią wpływu

Autorka w różnych miejscach posługuje się kategorią wpływu, również w miejscach wyeksponowanych, takich jak streszczenie czy śródtytuł (s. 29). Oczywiście – mediacja jest w pewnym sensie mechanizmem wpływu/przyczynowości, ale tylko jeśli model teoretyczny to uzasadnia, a w tym przypadku jednak można mieć wątpliwości, bo możliwe są różne kierunki zależności. Np. depersonalizacja jako wymiar wypalenia zawodowego niekoniecznie musi być efektem zmiany preferencji wartości. Równie dobrze może być wskaźnikiem a może nawet predyktorem preferencji wartości.

Ponadto, wartości jako mediator są rozumiane dość deterministycznie, jako właśnie spowodowane cechami osobowości i powodujące wypalenie. Możliwe i nawet bardziej uzasadnione są też różne inne ujęcia, w szczególności wartości mogą odpowiadać za jakąś część wariacji niezależnie od cech, bo nie są uwarunkowane tylko cechami. Są przecież badania wykazujące, że poziom odziedziczalności preferencji wartości jest porównywalny do cech osobowości, co tym bardziej poddaje w wątpliwość ich usytuowanie jako mediatora między cechami osobowości a wypaleniem zawodowym.

3. Wątpliwości co do istoty i pomiaru wypalenia zawodowego

Autorka ułokowała cechy osobowości na pierwszym poziomie, a preferencje wartości na drugim poziomie struktury osobowości, w ten sposób wykorzystując oba poziomy do wyjaśniania wypalenia, jako zjawiska – jakoś od osobowości osobnego. Ale na gruncie trzypoziomowej struktury osobowości oraz sposobu pomiaru wypalenia zawodowego (kwestionariuszowe itemy zbliżone do poetyki ietmów osobowościowych), nie jest jasne, skąd

w zasadzie wiadomo, że *Maslach Burnout Inventory* mierzy wypalenie, jako coś spoza struktury osobowości, a nie wzorzec adaptacji z poziomu drugiego?

4. Zbyt daleko idące sformułowania dotyczące integracji

Próby integracji są mocną stroną pracy, ale zdarzają się sformułowania zbyt daleko idące. Np. pojawia się określenie, że celem pracy była „weryfikacja integracyjnego modelu osobowości Costy i McCrae oraz McAdamsa i Pals” (s. 95). Trudno uznać przeprowadzone badanie za weryfikację integracyjnego modelu osobowości, ponieważ z perspektywy modelu Costy i McCrae czy McAdamsa i Pals, wartości to jeden z wielu i dość przypadkowo wybrany element z drugiego poziomu. Jest on zapewne ważny i nieprzypadkowy dla wyjaśniania wypalenia, ale jednak niekluczowy dla weryfikacji trzy-poziomowego modelu osobowości.

5. Usterki w części analitycznej

Mimo wskazanej powyżej biegłości analitycznej, zdarzają się drobne usterki. Np. w opisie MBI Autorka pisze o liczeniu sum, ale w tabeli 3 (s. 74) chyba raportowane są średnie z MBI, natomiast sumy z NEO (bez wyjaśnienia, dlaczego akurat tak).

Nie jest jasne, czy wskaźniki preferencji wartości były centrowane, jak to się zwykle robi i rekomenduje w literaturze. Podejrzewam, że nie były centrowane, czego konsekwencją są np. pozytywne istotne korelacje zmiennych (np. poczucia osobistych dokonań) z preferencjami wartości przeciwnych, czyli zarówno z otwartością na zmiany, jak i zachowawczością. Jeśli wskaźniki nie były centrowane, to warto scentrować i porównać wyniki z tymi uzyskanymi, bo być może niektóre z uzyskanych wyników są artefaktem jako efekt preferencji wszystkich wartości, czy według innej interpretacji - sposobu użycia skali wartości przez badanych.

6. Warstwa edycyjna

Praca zawiera różne usterki edycyjne: błędy interpunkcyjne w tekście, niespójności z APA (np. w odwołaniach), rysunki urwane pod koniec strony z ciągiem dalszym na kolejnej np. 87-8, 88-89.

WNIOSEK KOŃCOWY

Recenzowana praca posiada swoje mocne i słabe strony. Nie ma jednak wątpliwości, że waga mocnych stron jest wyraźnie większa. Zatem biorąc pod uwagę zaprezentowaną powyżej ocenę wartości naukowej rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Martę Zwierzchowską, stwierdzam, że **rozprawa spełnia warunki** określone w art. 13 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, a zatem może być dopuszczona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

